

Poliitiline kogukonnateater Narvas

02.12.2022

Rimini Protokoll ja Vaba Lava „100% Narva“ jääb kummitama – geniaalselt lihtsa dramaturgiaga kogukonnalavastus on intensiivne ja emotsionaalne.

MADLI PESTI

Rimini Protokoll ja Vaba Lava „100% Narva“, kontseptsiooni autorid Helgard Haug, Stefan Kaegi ja Daniel Wetzel, lavastajad Helgard Haug ja Daniel Wetzel, stsenograafid Mascha Mazur ja Marc Jungreithmeier, heli-, valgus ja videokujundaja Andreas Mihan, dramaturg Mihhail Komaško, muusika autor AveNova. Mängivad 100 Narva elanikku. Esietendus 18. XI Vaba Lava Narva teatrikeskuses.

Mõjukas saksa-šveitsi lavastajate kollektiiv Rimini Protokoll töötas lavastuse „100% linn“ formaadi välja 2008. aastal ning Narva on juba 41. linn, kus seda esitatakse. Lavastuses „100% Narva“ on laval sada narvalast, kes on sinna valitud soolise (55% naisi), vanuselise (8% alla kümne aasta vanad), rahvuspõhise (5% eestlasi) ja kodakondsuse (35% Venemaa kodakondsusega, 13% halli passiga) statistika järgi. Vormilt on lavastus visuaalselt mitmekesine küsimus-vastus-mäng. Iga osaleja tutvustab end lühidalt ning vastab ettevalmistatud või osalejate pakutud küsimustele.

Poliitiline teater. Teatriuurijale on see lavastus ideaalne etnograafilise uurimusega loodud poliitilise kogukonnateatri näide. Poliitilise teatri eesmärk on ju tekitada vaatajates erimeelsust lahknevate seisukohtadega, osutada üldise konsensusse piiratuseni ning osaleda kunstisündmusena olulistes kultuurilistes, sotsiaalsetes ja poliitilistes pingetes.

„100% Narva“ just seda teebki. Näiteks saalist eesti keeles esitatud küsimuse peale „kas te toetate Venemaa „sõjalist eriooperatsiooni“ Ukraina vastu?“ pööras enamik narvalasi saali poole selja, mis tähendas „ma ei taha vastata“. Ümbersõnastatud küsimusele „Kas ta peate vägivalda vastuvõetavaks

riikliku tasandi eesmärkide saavutamisel?“ vastas enamik narvalasi eitavalt.¹

„100% Narva“ vastab kõigile neljale poliitilise teatri defineerimise kriteeriumile, mille oma doktoriuurimuses olen välja töötanud.² Kõige levinum poliitilise kunsti ja teatri definitsioon lähtub sisulistest kriteeriumidest: kunstiteoses käsitletakse poliitilisi ja ühiskonna teemasid. „100% Narvas“ on laval inimesed, kes peavad vastama paljudele sellelaadsetele küsimustele: kus te arutate poliitikat? (enamasti köögis); millisesse valdkonda peaks riik rohkem vahendeid suunama? (haridus ja tervishoid); kes teie seast on partei liige? (vaid üks inimene sajast). Kuna lavastus on üles ehitatud küsimustevastuste pidevale dünaamikale, siis ei saa ka publik hoiduda kaasa mõtlemast.

Teise kriteeriumina võib osutada poliitilise teatri funktsioonile: selleks pole vaja vastata reaalsele probleemidele, vaid neid probleeme esile tõsta, neile osutada ning sellega suurendada teadlikkust. „100% Narva“ tegi sedagi. Saja narvalase vastustest tõusid esile eesti keele küsimused. Minu nähtud etendusel oli meeldejäävaim publiku seast vene keeles esitatud küsimus, kas laval olijad tahaksid, et Narva koolid oleksid eesti mentaliteediga, aga venekeelsed. Kõik nõustusid. Suur osa soovib vene keelt teiseks riigikeeleks. Anonüümselt tunnistati, et valitsus diskrimineerib vene kultuuri, ning üle poole leidis, et poliitiline süsteem kohtleb neid teise järgu inimestena.

Neist mitme nurga alt antud vastustest koorus huvitav pilt, et keel pole mitte võti kultuuri juurde, vaid midagi isiklikku, mida ei tohi torkida. Miks aga eesti keelt ei osata? Objektivne vastus enamikult: kõik ümberringi räägivad vene keeles (mõni üksik vastas, et kardab eesti keelt rääkida). Kavaraamatus ütleb 69aastane naine: „Ma ei tunne ühtegi eestlast“. Loogiliselt haakubki sellega vastus küsimusele, millele peaks valitsus raha kulutama: haridusele ja tervishoiule.

Lavastuses „100% Narva“ on laval sada narvalast, kes on sinna valitud soolise (55% naisi), vanuselise (8% alla kümne aasta vanad), rahvuspõhise (5% eestlasi) ja kodakondsuse (35% Venemaa kodakondsusega, 13% halli passiga) statistika järgi.

2 × Ilja Smirnov

Kolmas poliitilise teatri kriteerium osutab tegijate ideoloogilisele positsioonile, ka näiliselt justkui neutraalne positsioon (küsimuste esitamine) tähendab loojapoolset valikut. Rimini Protokolli lavastajate positsioon väljendus näiteks selles, et nad jätsid etendustel mõned küsimused esitamata, sest muidu oleks osa inimesi keeldunud laval olemast ja lavastus oleks koost lagunened. (Lavastaja Helgard Haugi sõnutsi avaldasid osalejad selgelt, et nad ei taha laval poliitikast rääkida. Seega tuli osa küsimusi pehmendada.³⁾

Neljandaks, nüüdisaegsele poliitilisele teatrile on omane ka lavastuste tänapäevane esteetika, mis tingib (nüüdisaegse) vastuvõtustrateegia. See tähendab, et lavastuse esteetika on samavõrd nüüdismaailma kirjeldav kui lavastuse ühiskonnakriitiline sisu. Poliitilisuse (erimeele) avaldumise teeb „100% Narvas“ võimalikuks fragmentaarne, küsimus-vastus-mängu dünaamiline esteetika, kus kaasatakse ka publik. Saalis istudes on võimatu oma mõttes mitte mängu kaasa teha ning kiirematele reageerijatele avaneb ka võimalus laval olijatelt ise küsida.

Kogukonnateater. „100% Narva“ on kogukonnateater, mille aluseks olev uuring on läbi viidud

etnograafiliste meetoditega.⁴ Kogukond on seekord selgelt määratletud – asukohapõhiselt. Kogukonnateatri definitsioon ütlebki, et tegeletakse konkreetse paikkonna või inimrühmaga, varjus olevate lugude ja teemadega. Rimini Protokoll ja Vaba Lava koostöö väärtus seisnebki selles, et antakse platvorm ehk lava neile, kes tavaliselt esil ei ole. Laval tutvustavad end näiteks endised narkosõltlased, vangid, samuti Kreenholmi kangrud, rääkimata muusikutest-harrastusnäitlejatest ja muidu aktiivsetest loomingulistest inimestest.

Kogukonnateatris tegeletakse sageli perifeeriaga, mis võib olla nii geograafiline kui ka sotsiaalne – Narvas saavad need kaks perifeeriat kokku. Teatritegemine annab võimaluse tõmmata tähelepanu oma kogukonna probleemidele või paikkonna kultuurile. Esmajärjekorras õigustab kogukonnateater ikkagi kogukonna sotsiokultuurilist ja kunstilist eneseväljendust. Just sellise platvormi saidki sada narvalast.

Arvamuste paljususe ja põlvkondade erinevuse kohta saab lugeda kavaraamatust, kus kommenteeritakse seda platvormi, kus narvalased esinevad, ehk Vaba Lava: „Vaba Lava on russofoobselt meelestatud. Väga pealetükkivalt demonstreerivad oma poliitilisi vaateid“ (mees, 51). „Miks paljud linnas ei armasta Vaba Lava? Mina ka väga ei armasta. Mind häirib Augi poliitika. Ma ei ole temaga nõus, sest ei saa nii ühekülgse suhtuda sellesse, mis praegu toimub. See pole must-valge“ (mees, 71). Teisal: „Mina pean Vaba Lava vabaduse tsooniks. Iga vabaduse ruum aga kutsub inimestes esile tõrjuva hoiaku nagu kõik uus“ (mees, 26). „Vaba Lava on täiesti normaalne keskus. Ma ei ole tundnud siin kunagi mingit agressiooni“ (mees, 15).

Kogukonnateatrile on omane protsessile keskendumine: lavastuse loomise protsessist võib kogukonna liikmetele saada tulemus, kas siis sotsiaalne, poliitiline või isiklik. Narvalastele oli Vaba Lava ja Rimini Protokolliga töötamine kindlasti hea kogemus, hoolimata vahepealsetest raskustest ja vastuoludest. Kahtlemata see liitis kogukonda.

Kokkuvõtvalt võib välja tuua järgmised kogukonnaga töötamise eesmärgid: a) kogukonna identiteedi loomine ja tugevdamine b) keskendumine lavastuse sisule ehk rääkimine teemadest, mis on kogukonnale olulised, kuid millest avalikult ei räägita c) teraapiline tulemus, üldjuhul personaalse muutumise soov. „100% Narvas“ teostuvad kõik need eesmärgid.

Narva on viimastel aastatel järjest enam tähelepanu all oma kultuurisündmustega. „100% Narva“ on lühikese aja järel juba kolmas Narva inimestega tehtud kogukonnateatri projekt, mida on esitletud Narva Vaba Lava saalis. 2021. aastal esietendus kaks lavastust: „Minu Narva – Моя Нарва“ (lavastas Katrin Nielsen, dramaturg Piret Jaaks) ning „Kes ma olen?“ projekt Merle Karusoolt Ida-Virumaa eesti keele õpetajatega. Mõlemad lavastused olid isiklikud, aga tõstsid esile ka ühiskondlikke vastuoksusi, just nagu „100% Narvagi“.

Arvud ja inimesed. Lavastuse „100% Narva“ tervikmõjus on statistika ainult üks ja mitte kõige olulisem komponent. (Lavastaja Helgard Haug: „Statistika on kõigest võti, ent just väljumine sotsiaalsest mullist, mis meist igaühel on oma, võib osutada üsna valuliseks.“⁵)

Lavastuses „100% Narva“ pakkus enim järelemõtlemist anonüümse vastamise voor, s.t kui laval kustutatakse tuli ning jah-vastuse puhul tuleb laval olijal vaid taskulambiga märku anda.

Oli aru saada, et lavastajad statistikas väga rangelt näpuga järge ei ajanud, sest kuigi Narvas on 5% eestlasi, siis laval rääkisid hetketi eesti keelt vaid kakskeelsetest peredest pärit noored, samuti puudusid lavalt näiteks erivajadustega inimesed. Juba etenduse alguses toovad osalejad ise kujukalt välja statistika üheülbalisuse ja puudujäägi. Mitmed osalejad tahaksid määratleda oma identiteeti venekeelse eestlasena, ent sellist statistilist kategooriat ei esine.

Siin saavadki appi tulla kunstilised väljendusvahendid ehk teater. Anonüümse statistika taha ilmub isiklikkus: ette astuvad inimesed, kes on võlgades, kes on päästnud elu, kes on mõelnud enesetapule, kes on hiljuti kaotanud lähedase, kes tahaks elada Eesti NSVs (üsna paljud!), kes on partei liige (üks inimene!), kes pooldab surmanuhtlust jpm.

Kellele uudis, kellele mitte, aga enim järelemõtlemist pakkus anonüümse vastamise voor, s.t kui laval kustutatakse tuli ning jah-vastuse puhul tuleb laval olijal vaid taskulambiga märku anda. Kes on vältinud riigimakse? Kes on kogenud koduvägivalda? Seejärel süttivad taskulambitähed pea kogu ekraanil: saame teada, et valitsus diskrimineerib vene kultuuri, et Nõukogude monumentide teisaldamine on vale („Jätke rahule ajalugu ja kõik, mis on seotud Venemaa endiste võitudega“ – 42aastane naine kavaraamatus.) ning et enamik kardab tõsisid tagajärgi, kui avaldab kõigi kuules oma arvamust. Kas vaatate keelatud

Vene telekanaleid? Valgusmeri süttib ning publikust kostab entusiastlik plaksutamine.

Saalis on paljude osalejate pereliikmed ja tuttavad ehk lava ja saali vahel tekkis kiiresti ühtne kogukond (millest meie kui pealinnast saabunud teatrientusiastid välja jäime). Hiljem haakus sama teemaga küsimus, millisest kanalist loetakse uudiseid. Enamik vastas, et ühismeediast. Ühismeedia aga võimendab olemasolevaid suhtlus- ja infomulle.

Mõned aastad tagasi nägin lavastuse Berliini-versiooni, kus linn näitas end mitmekesise ja värvikirevana.⁶ Paiku ühendavadki inimlikud hetked, aga silma torkasid arvamused, mis peegeldavad vastuolu narvalaste ja ülejäänud Eesti vahel: „Mulle on eesti rahvas – viieaastane laps. Ta on väga noor. Ema kiuste külmetan kõrvad ära – valitsuse tegevus on just sellele rajatud“ (naine, 61). Kavaraamatus avaldavad mitmed, et on oma linna, aga mitte riigi patrioodid, ning kordavad: „Valitsus erru!“ Teisal jällegi: „Armastan Eestit ja olen talle väga tänulik“ (68aastane naine kavaraamatus).

Tulevik. Poliitilisele teatrile omast erimeelt demonstreerivad tuleviku ja muutuste kohta käivad küsimused. Küsimusele, kuidas 2022. aasta on teid muutnud, vastasid paljud, et ei tunne end enam turvaliselt. Mõistagi, inimesed ongi oma olemuselt vastuolulised (niisamuti minu enda reaktsioonid ja arvamused) ning seda peegeldas „100% Narva“ kujukalt. Väitele „tahaks, et kõik jääks nagu on“ vastas jaatavalt vaid üks inimene. Seega osalejad justkui tahaksid muudatusi. Aga väitele „kardame tulevikku“ vastas jaatavalt üle kümne inimese, ka väikesed lapsed.

„100% Narva“ jääb kummitama – geniaalselt lihtsa dramaturgiaga kogukonnalavastus on intensiivne ja emotsionaalne. Rimini Protokoll koostöös Vaba Lavaga on taas näidanud teatri kui kunstiliigi avaraid võimalusi, kuidas võtta luubi alla ühiskond ja isiklikkus. Taas on nad laiendanud viise, kuidas inimesed kunstist osa saavad, kuidas nad kokku tulevad ja üksteisega räägivad.

1 Jevgenia Parv, Narvalased sõja teemal vastata ei taha. „Ise valime, millistele küsimustele vastame“ – Eesti Päevaleht 21. XI 2022.

2 Madli Pesti, Poliitiline teater ja selle strateegiad Eesti ja lääne kultuuris. Doktoritöö. Tartu Ülikool 2016.

3 Jüri Nikolajev, Narva Vabal Laval esietendus Rimini Protokoll „100% Narva“. – ERRi kultuuriportaal 19. XI 2022.

4 Vt meetodist lähemalt: Piret Jaaks, Kirjutada inimesi: kogukondade uurimine ja dokumentaalteatri loomise vahendid dramaturgi töös. Doktoritöö. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia 2022.

5 Ilja Smirnov, Lavastaja Helgard Haug: „Tunnen end Narvas otsekui taifuuni südames ...“ – Põhjarannik 16. XI 2022.

6 Madli Pesti, Kakskümmend aastat uurimusteatrit. – Sirp 31. I 2020.

👁 Vaatamisi: 202